

Frans Willem Lantink (red.), *Nationalisme en historiografie, rondom Pieter Geyl. Afscheidsbundel voor Piet van Hees*, Utrecht, Instituut Geschiedenis van de Universiteit Utrecht, 2005, 105 pp., ill., ISBN 90-72131-54-1.

Deze bundel werd aangeboden aan Pieter van Hees, een van Nederlands meest notoire Geylen Vlaamse beweging-kenners, ter gelegenheid van zijn afscheid van de Utrechtse universiteit in 2003. Hij was er meer dan 40 jaar aan verbonden, aanvankelijk als student-assistent bij emeritus Geyl, met de opdracht zijn privéarchief te ordenen, en vervolgens als onderzoeker belast met de verdere ontsluiting van de enorme correspondentie van Geyl. Uiteindelijk zorgde Pieter van Hees samen met Arie Willemsen voor de uitgave van Geyls brieven en notities (*Geyl en Vlaanderen* tussen 1973 en 1975), voorafgegaan door de publicatie van de bibliografie van Geyl (1972), voor de uitgave van *P. Geyl, Verzamelde Opstellen* (1978), voor de briefwisseling Gerretson-Geyl (1979-1981) en Gerretson-Van Eyck (1984), beide samen met G. Puchinger. Vanaf het midden van de jaren tachtig van de vorige eeuw diende Pieter van Hees de praktijk van de bronnenpublicatie in te ruilen voor een docentschap aan dezelfde universiteit, dat hij combineerde met een lesopdracht in het secundaire onderwijs. In die periode werd Van Hees eveneens secretaris van de *Utrechtse Historische Cahiers*, waarin hij tot zijn vertrek een cruciale rol speelde. Last but not least trad Pieter van Hees op als lid van de redactie van de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* – en hij nam als auteur uiteraard ook verschillende lemmata voor zijn rekening – en hij is eveneens al jarenlang een zeer gewaardeerd en actief redactielid van *Wetenschappelijke tijdingen*, het enige gespecialiseerde wetenschappelijke tijdschrift voor de geschiedenis van de Vlaamse beweging. Pieter van Hees ontpopte zich dus gedurende de voorbije halve eeuw niet enkel tot een Nederlands

kenner-bij-uitstek van Geylen van de Vlaamse beweging, maar bovendien is hij ook als geen andere Nederlander vertrouwd met en actief binnen de Vlaamse kringen van wetenschappers die zich bezighouden met de studie van de Vlaamse beweging.

Dat het afscheidssymposium de thema's nationalisme, historiografie en Geyl zou combineren lijkt dan ook vanzelfsprekend. Getuige van zijn zeer intense relaties met wetenschappelijk Vlaanderen is de deelname van Lode Wils en Frans-Jos Verdoodt als gastsprekers. Samen met emeritus hoogleraar en Geylkenner H.W. von der Dunk verzorgden zij de drie uiteenzettingen, waarvan er twee in deze bundel werden opgenomen. De bijdrage van Von der Dunk betreft immers niet de uitgesproken rede bij het afscheid van Van Hees, maar wel de heruitgave van een in 1999 verschenen artikel (*Twee historici in hun tijd: Pieter Geyl en Gerhard Ritter*). De bundel wordt ingeleid door Frans Willem Lantink, docent aan het departement geschiedenis van de Utrechtse universiteit, en afgesloten met de bibliografie van Pieter van Hees vanaf 1967 tot 2005. Eveneens opgenomen zijn enkele foto's van hoofdrolspelers in de uiteenzettingen van de bundel (Geyl, Pirenne en Ritter) en enkele brieven uit het privéarchief van Pieter van Hees.

Lode Wils concentreert zich in zijn bijdrage (*"Ik gruwde van het wetenschappelijk misdrijf dat hier gepleegd was." Pieter Geyl tegenover Henri Pirenne*) op de relatie tussen Geyl en Pirenne. Pieter Geyl verwierf immers niet enkel internationale beroemdheid met zijn kritiek op Toynbees 'wetten' ten aanzien van historische veranderingen en ontwikkelingen, maar deed ook van zich spreken door zijn aanvallen op de 'belgicistische' visie van historicus Henri Pirenne. Pirenne betoogde dat België het resultaat was van historische processen waarin ook sociale en economische ontwikkelingen een grote rol speelden. Voor Geyl

daarentegen was België een toevallig resultaat, dat niet ondersteund werd door een collectief beleefde geschiedenis, maar behoorden Vlaanderen en Nederland daarentegen door hun gedeelde taalband tot een 'natuurlijk' Groot-Nederland. Daartegenover plaatst Wils de verdiensten van Pirenne: via een '*histoire totale*' avant la lettre en dankzij de uitgave van de synthese legt Pirenne de wortels van België en van een Belgisch natiegevoel in een ververleden, waarvan de Bourgondischestaatsvorming een als het ware 'natuurlijk' onderdeel was. Het bezorgde Pirenne meteen de bekendheid in internationale historische kringen en heel wat aanzien in bredere Belgische kringen. Ten gevolge van zijn oorlogservaringen in de Eerste Wereldoorlog – hij verloor een zoon aan de oorlog en zat gevangen in Duitsland – verstrakte hij nadien zijn standpunt ten opzichte van de Vlaamse beweging en ten opzichte van Duitse historici, die hij van het internationaal wetenschappelijke toneel probeerde te weren en binnen wier midden de '*völkische*' trekking zich versterkte. Wils schetst deze ontwikkelingen in de Duitse geschiedschrijving sinds de Eerste Wereldoorlog en plaatst tegen deze achtergrond de tegenstelling met Geyl: Geyl wierp zich op als woordvoerder van een totaal tegengestelde visie waarin 'taal' en 'stam' cruciaal waren voor de natievorming. Via talrijke passages uit Geyls publicaties illustreert Wils hoe Geyl figuurlijk de messen sleep en menigmaal Pirenne stevig aanviel. Een logisch uitvloeisel van Geyls visie was zijn sterke verdediging van een met Vlaanderen uitgebreid Groot-Nederland. Waar Wils dit inschat als duidelijke uitingen van een actief politiek Nederlands imperialisme, wordt dit Groot-Nederland in de daaropvolgende bijdrage van Von der Dunk gerelativeerd tot niets meer dan een politiek ideaal. In de loop van de jaren dertig mildert Geyl trouwens zijn anti-Belgische activiteiten onder invloed van zijn afkeer voor het nationaalsocialisme, zijn hoogleraar-

schap in Utrecht na de oorlog en zijn gevangenneming door de Duitsers betekende een keerpunt. Zijn anti-Pirenne toon mildert hij evenwel niet. Wils' sympathie en inhoudelijke waardering gaan duidelijk uit naar Pirenne. Geyls verdienste ziet hij eerder op het vlak van het stimuleren van de historische belangstelling voor Vlaanderen en de samenwerking tussen Vlaamse en Nederlandse historici, waarvan Pieter van Hees er een was. Von der Dunk waagt zich in zijn bijdrage aan een comparatieve biografie van twee zeer uiteenlopende historici, Pieter Geyl en de Duitser Gerhard Ritter. Ze waren echte tijdgenoten – ze werden beiden geboren in de late jaren tachtig van de negentiende eeuw en overleden met enkele maanden verschil midden jaren zestig van de twintigste eeuw – en vertoonden een aantal gelijklopende persoonskenmerken – harde werkers met een hoog publicatieritme, 'onstuitbare' brieven-schrijvers met een sterke publieke geldingsdrang, zelfverzekerd en 'gelijkhebberig' en met een sterk politiek engagement – en analoge biografische ontwikkelingen – na en mede onder invloed van hun gevangenschap onder de Duitse nazi's speelden ze nadien als gevestigde historici-hoogleraren een grote rol binnen hun universiteit en hun vakgebied. Inhoudelijk en politiek-ideologisch hadden de Groot-Nederlanders en de klein-Duitser verder weinig met elkaar gemeen en ook contacten waren er nauwelijks. Dit vormde voor Von der Dunk helemaal geen hinderpaal om een boeiend portret te schetsen van beide historici en hun politieke en wetenschappelijke standpunten te plaatsen tegen de academische en maatschappelijke achtergrond waarbinnen ze leefden.

Zo legt hij uit hoe Geyl het zich als fervente antinazi kon permitteren zich te distantiëren van de toen breed verspreide opvatting dat het Duitse volk collectief verantwoordelijk was voor het nazisme en voor de oorlog, hoe dat volledig te rijmen viel met zijn 'histo-

ristische' visie op de geschiedenis en hoe hij op deze wijze aansloot bij Ritters discontinuïteitsvisie. Boeiend is ook de wijze waarop hij de overeenkomsten en verschillen in academische stijl en visies van beide geleerden terugkoppelt naar de uiteenlopende aard van de politieke en academische culturen, waarin beide historici werkten en leefden. (Geyls polemische activiteiten namen een andere vorm aan in Nederland, waar de intelligentsia zich meer bemoeide met de politiek dan deze van Ritter in Duitsland, waar de vooral sinds het bismarckiaanse keizerrijk gegroeide afstand tussen academici en politiek zich uitte in de opvatting dat een academicus het aan zichzelf verplicht is, zich autonoom en objectief op te stellen en zich vervaan het grote publiek, de politiek en de journalistiek te houden). Met duidelijk meer begrip voor Geyls Groot-Nederlandse visie dan Lode Wils plaatst Von der Dunk het 'uitgesproken onhollandse' 'culturele romantisch-volkse nationalisme' van Geyl tegenover de 'machtspolitieke etatistische natie-idee' van Ritter. Ook in breder filosofisch opzicht verschilden Geyl en Ritter zeer sterk: Geyl was agnosticus, republikein en liberaal; Ritter was gelovig luthers en conservatief-liberaal. Precies zijn afkeer voor egalitaire (parlementair-democratische) stromingen en voor massabewegingen maakten van hem eveneens een vijand van het nationaalsocialisme. Von der Dunk legt verder op genuanceerde en kritische wijze de filosofische en cultuurhistorische fundamenten bloot van Ritters discontinuïteitsvisie (Hitler als vreemd importproduct) en van zijn hevige tegenstand tegen de beruchte stelling van Fischer als zou Duitsland het meest schuldig zijn geweest aan het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Ten slotte deelden Geyl en Ritter ook het lot om wegens hun historisch-methodologische en politieke standpunten verguisd te worden door een nieuwe generatie historici vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw. Geen van beiden

voelde zich trouwens verwant met de opmars van het structuralistische denken en de impact van de sociaaleconomische geschiedenis. Waar Geyl evenwel vooral werd afgewezen vanwege zijn specifieke meer evenementiële visie op wat geschiedenis behoorde te zijn, werd Ritter in het Duitsland van toen eveneens afgerekend op zijn in wezen anti-democratische en antiwesterse politieke standpunten.

Van een totaal andere aard is het artikel van Frans-Jos Verdoodt (*Belangrijke historische gebeurtenissen en hun perceptie binnen het Vlaams Nationalisme en de Vlaamse Beweging. Casus: de Guldensporenslag van 11 juli 1302*). Geyl en zelfs Pirenne komen er ook even in ter sprake, maar deze laatste dan als peetvader van die historische school waarmee het constructivisme sinds de jaren tachtig en vooral negentig van vorige eeuw afrekende: nationalismen, ook het Belgische en het Vlaamse, waren geen eindproducten van spontane en natuurlijke ontwikkelingen, maar bewuste 'constructies' van politieke elites. Na het herdenkingsjaar 2002, dat aanleiding was tot heel wat publicaties over de Guldensporenslag, brengt Frans-Jos Verdoodt de 'nieuwe en verhelderende' resultaten van constructivistisch onderzoek met betrekking tot 1302 samen. Hij wijst op de cruciale periode 1836-1841 voor de intrede van 1302 in het collectieve geheugen van de Vlaamse bevolking en meer bepaald op de rol van Consciences wijd verspreide *De leeuw van Vlaanderen*, die door zijn wijze van voorstelling (volkse 'klauwaerts' versus feodale 'leliaerts') voor vele generaties Vlamingen, Vlaamse strijd verbond met emancipatie.

Verdoodt zet eveneens onder meer uiteen hoe de 'breuklijn van de Eerste Wereldoorlog' en de daaruit volgende polarisatie tussen activisten en passivisten leidde tot een ander instrumentaliseren van 1302: binnen een Belgisch kader door de 'pragmatici', in een anti-Belgische context door de 'radicalen'.

Linkse flaminganten tijdens het interbellum beklemtoonden in hun lezing van 1302 dan weer de sociaalpolitieke component van 1302. In zijn evaluatie van de bijdrage van 1302 tot de vorming van een nationaal Vlaams bewustzijn stelt Verdoodt vast dat in 1973, 1302 werd opgenomen in de 'bagage' van het Belgische federaliseringsproces door van 11 juli de nationale feestdag van de Vlaamse deelstaat te maken en de anti-Belgische invulling in te ruilen voor een aanvaarding van België als overkoepelende staat. Verdoodt verbaast er zich over dat op deze wijze een militair wapenfeit werd 'gecanoniseerd' zonder enige pacifistische tegenreactie.

In de bijdragen verschijnt een redelijk zelfingenomen en nogal ijdele Geyl, die zeer begaan was met zijn nalatenschap en die de scherpe contramine niet schuwde. Wie Pieter van Hees kent, weet dat hij hierin helemaal niet gelijkt op zijn leermeester Geyl. Zijn bescheidenheid en beminnelijkheid beperken echter niet zijn schrander en ad rem waarnemingsvermogen. Daarvan getuigen onder meer ook de enkele in de bundel opgenomen brieven van en naar Geyl uit 1963, toen hij als jonge assistent van Geyl onder meer verslag uitbracht over zijn verblijf in België. Pieter verbaast zich over het slechte niveau van het gesproken Nederlands in Vlaanderen, over de Belgische 'nonchalance' inzake het beantwoorden van brieven en het geven van inlichtingen. Hij doet op treffende wijze ook verslag van een (eerste?) ontmoeting met Lode Wils wiens 'kras' uitgedrukte standpunten omtrent het liberale flamingantisme hij niet deelt en hij verbaast zich hierbij over de heftigheid waarmee de levensbeschouwelijke strijd in Vlaanderen wordt gevoerd. Voor Pieter van Hees vormde dit alles gelukkig geen beletsel om zich verder te verdiepen in de Vlaamse beweging en de betrekkingen tussen Nederland en Vlaanderen en op zeer eigen wijze in het spoor te treden van zijn leermeester. [Machteld De Metsenaere]